לך לך תשפ"ז: הרב הלוי

הדגים ניצלו מהמבול: בדור המבול לא נגזרה גזרה על הדגים שבים, ואע"פ שברותחים נדונו, הדגים לא מתו ברותחים: א. אפשר שרק במים העליונים היו המים הרותחים והדגים היו בעמקי מצולות. ב. יתכן והדגים ברחו לאוקינוס, ובאוקינוס לא ירד המבול, שנאמר: 'ויהי הגשם על הארץ' (רמב"ן בראשית ז,כג). ג. נס נעשה והמים נצטננו בצידי התיבה, ושם היו הדגים. ד. אליבא דר' יוחנן לא ירד מבול בא"י, והיו הדגים בים התיכון (אהלי יעקב בראשית נח, עמ' יח).

ה'ראם' ועוג מלך הבשן במבול: החיות הגדולות ועוג הענק לא נכנסו לתיבה, ולכן הראם רק הכניס את אפו לתיבה וקשרו את קרניו לתיבה, וכן עוג היה בצידי התיבה (זבחים קיג,ב). לימים יזכר עוג מלך הבשן כ'פליט' אומר לאברם שכדרלעומר לקח בשבי את כל העם וגם לוט שבוי עמם וכך האריך ימים עד כניסת ישראל לארץ (דברים רבה,כט).

הנאה מאור הלבנה: על פי פשט דברי הגמרא והרמב"ם, ניתן לברך על הלבנה כבר מהיום הראשון (נחלת צבי תכו, ד). השו"ע פסק שיש לברך על הלבנה לאחר שבעה ימים (שו"ע או"ח תכו, ד), והאשכנזים נוהגים אחר ג' ימים מעת המולד כדי שיהנו מאור הלבנה (משנ"ב תכו, כ). כתבו הפוסקים, שההנאה היא כמו בנר הבדלה שיבחין בין סוגי המטבעות (רדב"ז א, שמא). לכתחילה מברכים על הלבנה מצאת הכוכבים, ובשעה"ד שלא נשאר הרבה זמן אין צריך להמתין ללילה אלא ד' להמתין לשקיעת החמה (ילקו"י תכו, כז).

הודאה על הגשמים: בני אדם שהיו מצטערים מחמת עצירת גשמים, וירדו גשמים שיש בהם תועלת, ושמחו בירידתם, צריכים להודות לה' על כך, משירדו כל כך גשמים על הארץ עד שעולים בועות מהם והולכים זה לקראת זה. אם אין להם שדה אומרים: "מודים אנחנו לך ה' אלהינו על כל טיפה וטיפה שהורדת לנו, ואילו פינו מלא שירה כים... הן הם יודו ויברכו את שמך מלכנו, וחותם: ברוך אתה ה' רוב ההודאות" (שו"ע או"ח רכא, א-ב). יש אומרים שהדברים נכונים גם לגשמים שבאו בעתם בשנה החדשה (פס"ת רכא, א), רק כשהיו הציבור בצער (כה"ח רכא, א) וא"י נחשבת כמקום של 'צער' מפני היובש שבה (משנ"ב רכא,א). ויש אומרים שאין צריך צער (רמב"ם ברכות י,ה). המנהג לומר רק אם הציבור בצער, וכן סב"ל (הרב הלוי).

ברכת הריח: חז"ל למדו שאין ליהנות מריח טוב [מהעץ, מהירק או מהפרי] עד שיברך שנאמר: "כל הנשמה תהלל יה" והדבר שהנשמה נהנית ממנו, זהו הריח (ברכות מג,ב). אין מברכים ברכה אחרונה על ריח טוב (שו"ע או"ח רטז,א), משום שההנאה מועטת וכן כשהפסיק להריח, נפסקת הנאתו והרי זה כנתעכל המזון שבמעיו שלא יכול לברך, ומטעם זה יקדים לברך על המין שיש בו טעם על פני המין שיש בו ריח בלבד (משנ"ב רטז,ד).

ברכת הריח אחר שהריח: אדם שהריח ריח שנהנה ממנו ולא בירך, אינו יכול לברך על מה שכבר הריח, משום שכבר נהנה והוא אינו 'עובר לעשייתן', אבל יכול לברך ולהריח שוב ואף טוב שיעשה כן, לצאת י"ח למי שסובר שאפשר לברך בדיעבד ברכה ראשונה אחר ההרחה, בדומה לאדם שלא בירך על האוכל ברכה ראשונה (משנ"ב קסז,מח; שעה"צ שם).

כהן המסייע בבית הגרנות: זהו איסור כלפי הכהן והלוי לסייע לבעלים עמ"נ לקבל את מתנות הכהונה, ומצד שני גם אסור לבעלים לתת את המתנות למי שסייע. איסור זה מדרבנן (תוס' רי"ד קידושין ו,ב), משלשה טעמים עיקריים: א. 'חלף שכרם': כהן שמסייע מקבל את המתנות בתורת שכר ולא בתורת תרומה, והתורה אמר 'חלף עבודתם' ולא 'חלף שכרם' (ריטב"א ב"ב סג,א). ב. בזיון קדשים: הנתינה לכהן היא לא בכבוד אלא בשביל טורחו, ומחלל בזה את הקודש, שיש בכך בזיון קדשים של התרומה והמעשר (רמב"ם תרומות יב,יח). ג. קבלת הנאה: מצוה מן המובחר לתת לכהן דבר שתגיע לו הנאה ממנו, ולא שיתן לו בשכרו (תוס' רי"ד קידושין ו,ב).

איסור מילוי פיו שחוק: בגמרא נאמר, שאסור לאדם למלא שחוק פיו בעולם הזה, ומותר רק בזמן ש'יאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה', שהוא 'בשוב ה' את שיבת ציון'. אמרו על ריש לקיש שמימיו לא מילא שחוק פיו בעולם הזה (ברכות לא,א), וכן פסק בשולחן ערוך (או"ח תקס,ה). יש אומרים שזהו איסור מדרבנן (ב"י בבדק הבית יו"ד קנז), ויש אומרים שזוהי מידת חסידות והנהגה טובה (רמב"ם דעות ב,ז; בן יהוידע ברכות לא,א). יש אומרים שהטעם מפני חורבן המקדש (יש מפרשים בר' יונה ברכות כא,א), ויש מפרשים מפני שהשמחה מרגילה את האדם לשכוח את המצוות, למעט זמן ניסים שאז מותר (ר' יונה שם). לעתיד לבוא יהיה מותר לשמוח כיון שאז יפסק היצר הרע (א"ר תקס,ט).

שחוק בעת שמחה של מצווה: נחלקו האחרונים האם מותר למלא פיו שחוק בשמחה של מצווה, יש מחמירים שאפילו בחתונה ובפורים אסור למלא פיו שחוק (משנ"ב תקס,כ), ויש מתירים בעת שמחה של מצווה (א"ר או"ח תקס,ט). נראה שזוהי מידת חסידות, ואם זה לא הוללות ולא על יין וזוהי שמחה של מצווה הרי זה מותר (הרב הלוי).

עפרו של אברהם: הגמ' מספרת, על עם ישראל שרצו לשלוח דרון לקיסר, שלחו כשליח את 'נחום איש גם זו', שלחו עמו ארגז מלא באבנים טובות ומרגליות. בלילה באו גנבים ולקחו את האבנים הטובות ובמקום זה, מילאו את הארגז בעפר, כאשר 'נחום איש גם זו' הגיע לקיסר גילו את הארגז מלא עפר, אמר: 'גם זו לטובה'. בא אליהו הנביא ואמר שאולי זהו עפר מהעפר של אברהם אבינו במלחמתו עם המלכים, שכאשר היו משליחים את העפר הוא הפך לחרבות והקש הפך לחיצים, על פי הפסוק בהפטרה: "מי העיר ממזרח צדק, יקראהו לרגלו... יתן כעפר חרבו כקש נדף קשתו" (תענית כא,א). מחלוקת בחז"ל, יש אומרים שאברהם היה משליך את העפר והם נעשו חרבות, ויש אומרים שהאוייב היה משליך חרבות על אברהם והן נעשות עפר (בר"ר לך לך טו), זהו אברהם שבא ממזרח והיתה בו מדת הצדק ולכן לחם מלחמות ה' ונצחם.

לך לך: זאת הארץ שלנו

הפתיח של פרשת השבוע הוא הקושאן שלנו על ארץ ישראל: "ויאמר ה' אל אברם: לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך... וילך אברם... ויבואו ארצה כנען".

כעשר שנים לפני קום המדינה, בשנת תרצ"ו, מינתה ממשלת בריטניה את "ועדת פיל" (על שם הלורד פיל, שעמד בראשה), כדי שתחקור את הסיבות להתקוממות הערבית, וכדי שתמליץ על המשך מדיניות המנדט הבריטי בארץ ישראל. כאשר העיד בפני הועדה דוד בן גוריון, מי שהיה אז יושב ראש הסוכנות, הוא נשאל האם יש ליהודים חוזה על הארץ. בן גוריון תפס את ספר הספרים, התנ"ך, ואמר: "זה הקושאן שלנו על הארץ הזאת". מנהיג ישראלי נוסף, מנחם בגין, אמר פעם שאנו נמצאים בארץ הזאת "לא בזכות הכוח, אלא בכוח הזכות". זהו החוזה שלנו על הארץ הזאת, וזה מתחבר עם הפרשה.

ה' מצווה את אברהם ללכת מארצו וממולדתו, אך לא אומר לו מהו היעד. המפרשים שואלים מדוע, והתשובה המפורסמת היא שזה חלק מהניסיון. גם בצבא, קל יותר לצאת למסע כשיודעים את היעד; כשלא יודעים כמה צריך ללכת ולאן, קשה יותר לעמוד במשימה. יש להוסיף על כך את דברי השפת אמת (לך לך תרמ"ג), האומר שארץ ישראל מתגלית למי שראוי לה: "אכן אין שיעור לראיה זו, וכפי מה שזכה לראות - כך הנחיל לבניו". הנכונות לשבת בארץ או ללכת בה היא חלק בלתי נפרד ממה שעושה את האדם ראוי לארץ.

הרמב"ן בפרשתנו (בראשית יב,י) כותב שזה שאברהם עזב את ארץ ישראל מפני הרעב, הרי זה עוון וחטא, ועל המעשה הזה נגזר על בניו גלות, וזאת למרות שהנטישה הייתה בגלל הרעב. על אחת כמה וכמה שאנו צריכים להיאחז בארץ הזאת על אפם ועל חמתם של אויבינו מבית ומחוץ. עלינו למגר בגבורה, בעוז ובתעצומות את האויבים מבית ומחוץ.

אברהם שואל בברית בין הבתרים: "במה אדע כי אירשנה?" והקב"ה אומר לו לקחת עגלה משולשת ועז משולשת ואיל משולש וכו'; ומפרשים חז"ל שהכוונה היא שבזכות הקרבנות יירשו בניו של אברהם את הארץ. לצערנו הרב, קרבנות רבים הקרבנו במלחמתנו על הארץ. אנו מתפללים לרבש"ע שהקרבנות האחרונים מאחורינו, ועלה נעלה וירשנו את הארץ, כי טובה הארץ מאוד מאוד. כל מי שינסה לשכנע אותנו שלא זו הדרך - אנו ננופף לו בספר הספרים שלנו, בתנ"ך, ככתוב: "כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים". אם נהיה משוכנעים שהארץ שלנו ונילחם עליה - אזי גם האויבים ישתכנעו. ואם לא דרך הראש - דרך הרגליים...